

Mastné kyseliny a lipidy

Mastné kyseliny

Mastné kyseliny - nasycené

Triviální název	Počet uhlíků	Chemický název
máselná	4	butanová
kapronová	6	hexanová
kaprylová	8	oktanová
kaprinová	10	dekanová
laurová	12	dodekanová
myristová	14	tetradekanová
palmitová	16	hexadekanová
stearová	18	oktadekanová
arachová	20	eikosanová
behenová	22	dokosanová
lignocerová	24	tetrakosanová
cerotová	26	hexakosanová
montanová	28	oktakosanová
Melissová	30	trikontanová
Lakcerová	32	dotriakontanová

Mastné kyseliny - nenasycené

Triviální název	Počet uhlíků	Poloha dvojně vazby	Isomer	Chemický název
lauroolejová	10	9	cis	dodecenová
myristyolejová	14	9	cis	Tetradecenová
Palmitoolejová	16	9	cis	Palmitoolejová
olejová	18	9	cis	oktadecenová
elaidová	18	9	trans	oktadecenová
eruková	22	13	cis	dokosenová
linolová	18	9,12		9,12 oktadienová
linolenová	18	9,12,15		9,12,15 oktatrienová
arachidonová	20	5,8,11,14,		5,8,11,14 tetrakosanová

Reakce mastných kyselin

- tvorba solí
- esterifikace
- hydrogenace
- adice
- oxidoredukční reakce
- Isomerace - geometrická

oxidace

- **Autooxidace vzdušným kyslíkem**
- **Pomocí peroxidu**
- **Fotooxidace (singletovým kyslíkem)**
- **Enzymatická**

Následky autooxidace

1. Vznik hydroxyperoxidů zároveň s geometrickou i polohovou izomerií
2. vznik reaktivních peroxosloučenin – C – O – O – C –
3. následné produkty reakcí, které nevedou ke změně počtu atomů uhlíku v molekule (vznik cyklických peroxidů a endoperoxidů, epoxykyselin, hydroxykyselin a oxokyselin)
 - reakce, při nichž se molekula MK štěpí a vznikají produkty s menším počtem atomů uhlíku (vznik aldehydů, uhlovodíků nebo oxokyselin)
 - 3) Polymerační reakce, při nichž se počet uhlíků v molekule zvyšuje

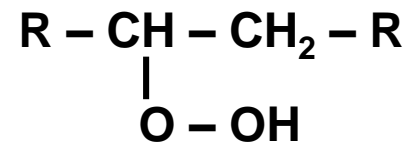
Vliv reakčních podmínek na autooxidaci

- **Teplota – urychluje oxidaci, ale také urychluje rozpad hydroperoxidů**
- **Kyslík – urychluje reakci**
- **Aktivita vody – nižší urychluje, ale vyšší aktivita vody reakci zpomaluje (zabraňuje přístupu kyslíku)**

Další typy oxidace

- Pomocí peroxidu – peroxidy vznikající v potravinách, nebo činností mikroorganismů
- Fotooxidace singletovým kyslíkem (což je excitovaná forma běžného kyslíku – vysoce reaktivní – napadá dvojné vazby)
- Enzymatická – lipoxygenázy

Vznik nestálých hydroxyperoxidů

Následně alkoxylových radikálů
(hlavně z dienových a trienových kyselin)

Lipidy

- **Homolipidy** - estery mastných kyselin a alkoholu
- **Heterolipidy** – estery mastných kyselin a alkoholu + kovalentně vázaná další sloučenina
- **Složené lipidy** – estery mastných kyselin a alkoholu + nekovalentně vázaná další sloučenina, případně látky tzv. řadící se k lipidům nebo lipidy doprovázející

Homolipidy

estery jednosytných alkoholů a MK - **vosky**

estery glycerolu a MK (MAG,DAG,TAG) - **TUKY**

VOSKY

- Ceridy – estery alifatických alkoholů
- Steridy – estery alicyklických alkoholů

Vosky

- **Živočišné:**

- 1.vorvaňovina (cetaceum) – cetylpalmitát

- 2.včelí vosk – cerylcerilát

- 3.vosk z ovčí vlny (lanolín) – alicyklické alkoholy jako lanosterol, cholesterol

- **Rostlinné :**

čínský vosk, jojoba olej

Estery glycerolu a MK

- OLEJE
- TUKY

Oleje

- z hlediska názvosloví nepovolená kategorie, chemické složení jak u tuků, výraz oleje pouze definuje některé fyzikální vlastnosti, správně se řadí k tukům jako homolipidy
- Nevysychavé – olivový, palmový, ricinový
- Polovysychavé – sójový, slunečnicový
- Vysychavé - Iněný

TUKY

- **1-(mono), 2-(di) , 3(tri) acylglyceroly (ty jsou nejčastější)**
- **jednoduché**
- **smíšené**

Složení některých rostlinných tuků

	Nasyčené (%)				Nenasycené (%)	
	C ₁₂	C ₁₄	C ₁₆	C ₁₈	olejová	linolová
kokosový	50	18	8	2	6	1
olivový	0	1	5	5	80	7
arašídový	0	0	7	5	60	20
řepkový	0	0	5	2	56	21
slunečnicový	0	0	7	5	24	63

Chemická charektiristika tuků

- **Jodové číslo**
- **Číslo kyselosti**
- **Číslo zmýdelnění**
- **Peroxidové číslo**

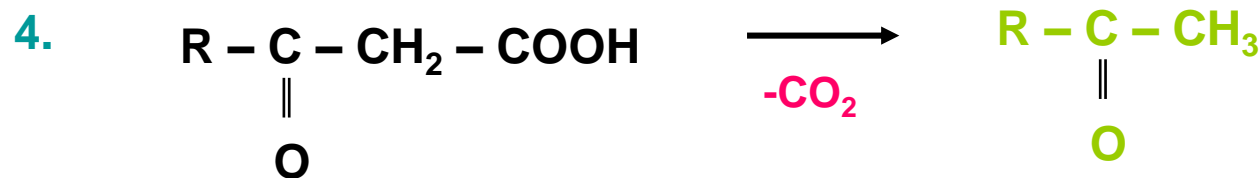
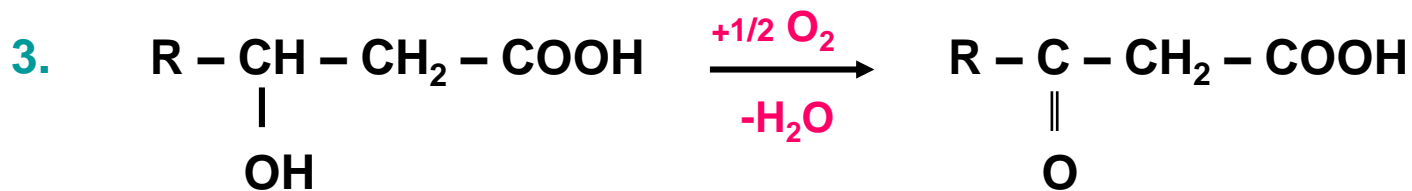
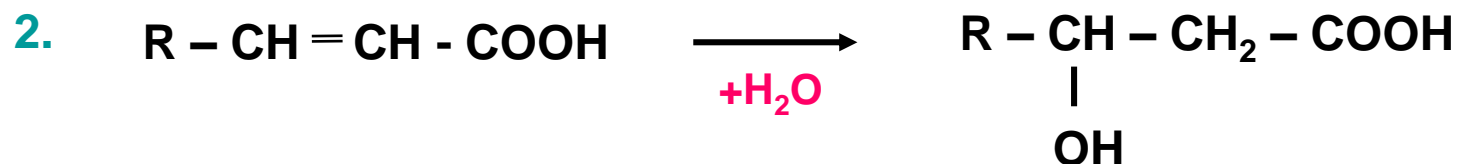
Reakce tuků – podobné jak u mastných kyselin

- **Hydrolýza tuků** – kyselá, zásaditá, vodní parou...
- **Žluknutí tuků** – soubor reakcí při kterých vznikají látky s krátkým uhlíkatým řetězcem s výraznými senzorickými vlastnostmi.

Žluknutí

- **Hydrolytické**
- **Oxidativní**
- **Ketonové**

Vznik metylketonu dekarboxylací

Heterolipidy - estery mastných kyselin a alkoholů
(glycerol nebo sfingosin) + kovalentně vázané jiné
sloučeniny (kys. fosforečná, glukóza apod.)

1. Fosfolipidy

2. Ceramidy

3. Cerebrosidy

4. Glykolipidy

5. Sulfolipidy

1.1. Fosfolipidy – estery s kyselinou fosforečnou

- **Základ glycerol nebo sfingosin**
- **Estericky vázaná kyselina fosforečná**
- **+ další radikál vázaný přes ester kys. fosforečné**

X =

- H

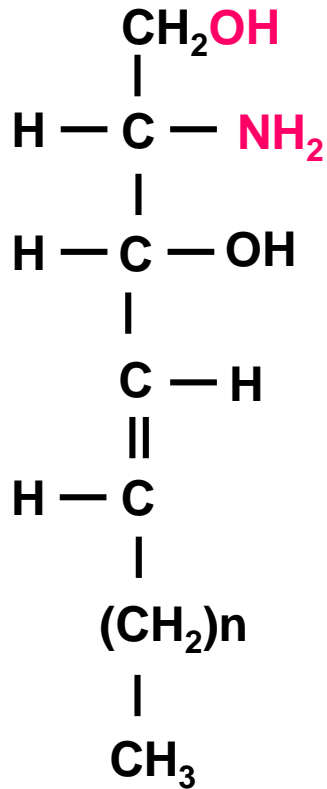
fosfatidová kyselina

(OH) - CH₂ - CH₂ - N⁺ (CH₃)₃ fosfatidylcholin(**lecitin**)

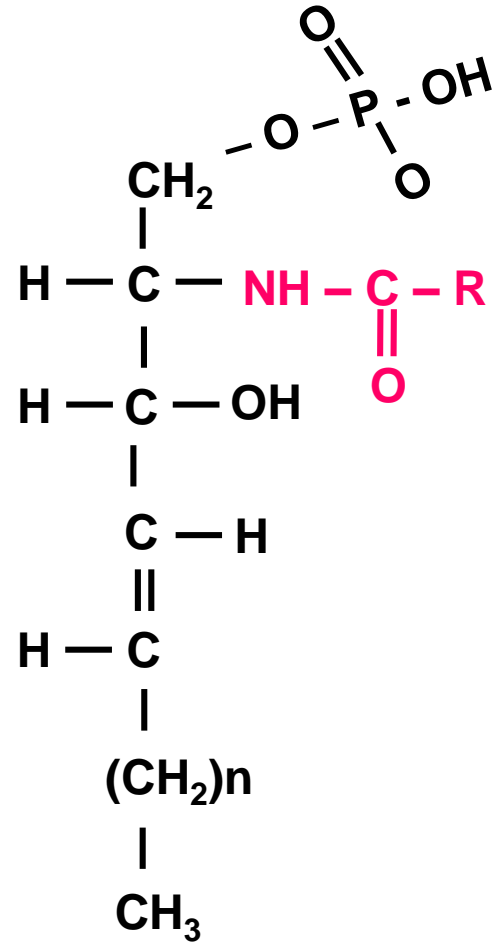
(OH) - CH₂ - CH₂ - NH³⁺ fosfatidyletanolamin
(**kefaliny**)

(OH) - CH₂ - CH₂ - NH³⁺ fosfatidylserin
|
COO⁻

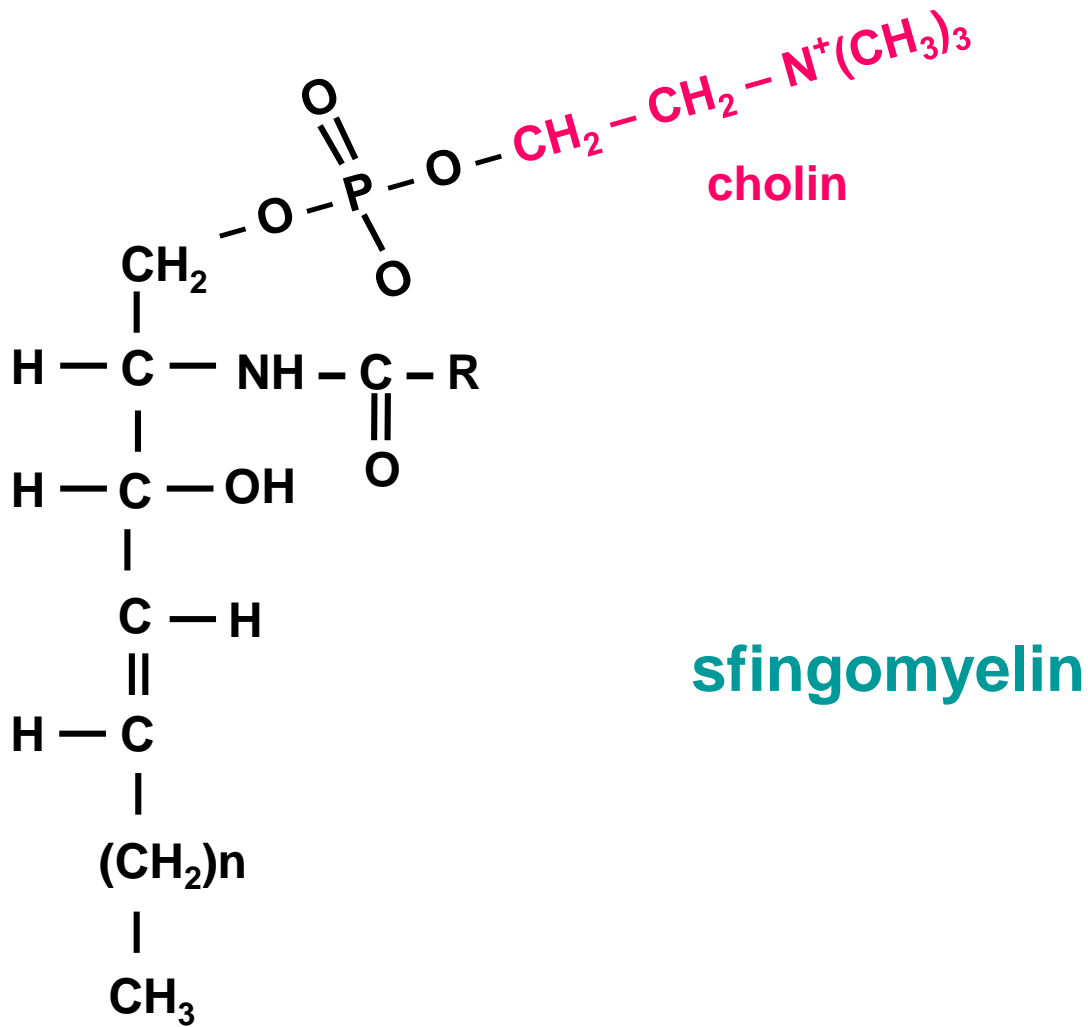
1.2. Estery s sfingosinem

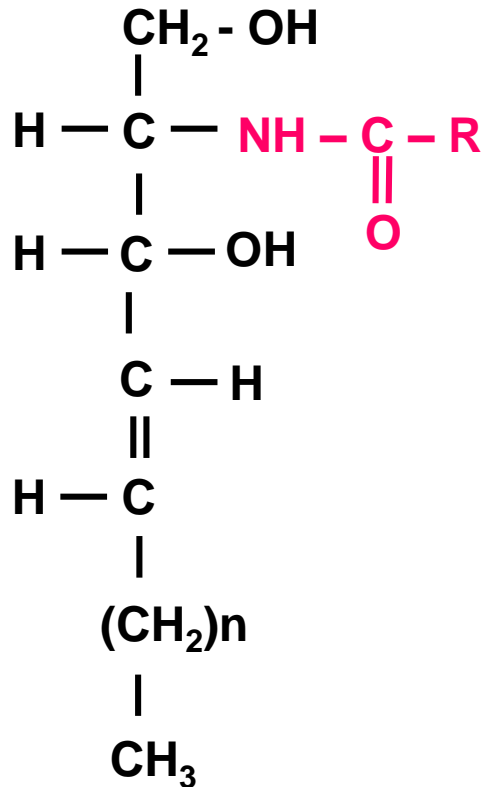
n = 8 – 12 sfingosin
n = 13-16 fytosfingozin

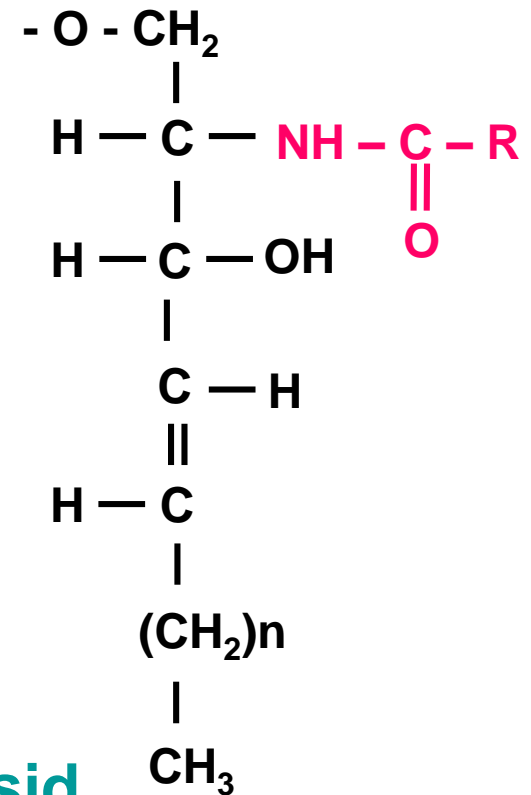
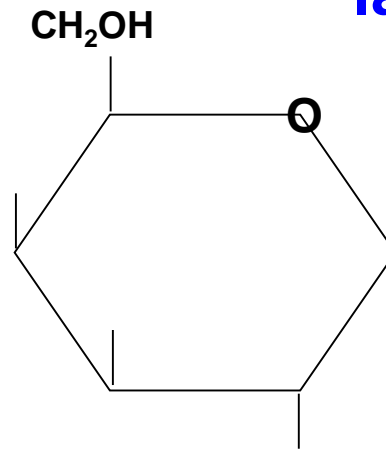
ceramidofosfát

2.- 3. Ceramidy a cerebrosidy – (doprovodné látky fosfolipidů)

ceramid

cerebrosid

4. Glykolipidy

- **Glykoglycerolipidy**
- **Glykosfingolipidy** - **gangliosidy** (cerebrosid s oligosacharidem minimálně 7 podjednotek a na konci vázená kys. sialová)

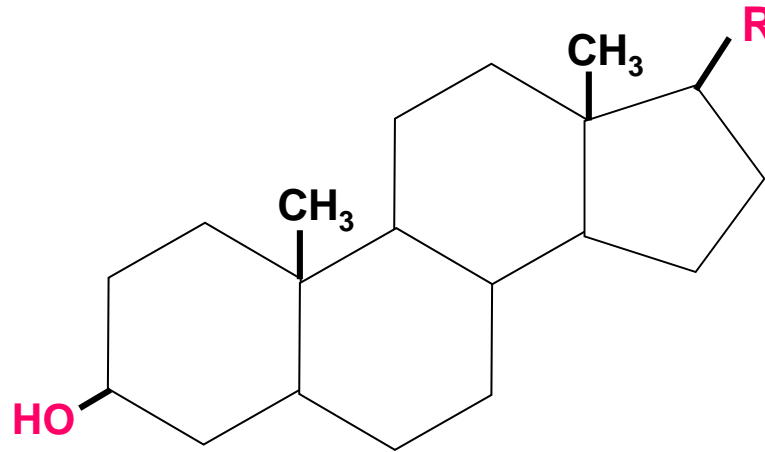
Komplexní lipidy

směs homo a heterolipidů, řada látek vázána vodíkovými můstky, hydrofóbními vazbami apod.

Komplexní lipidy

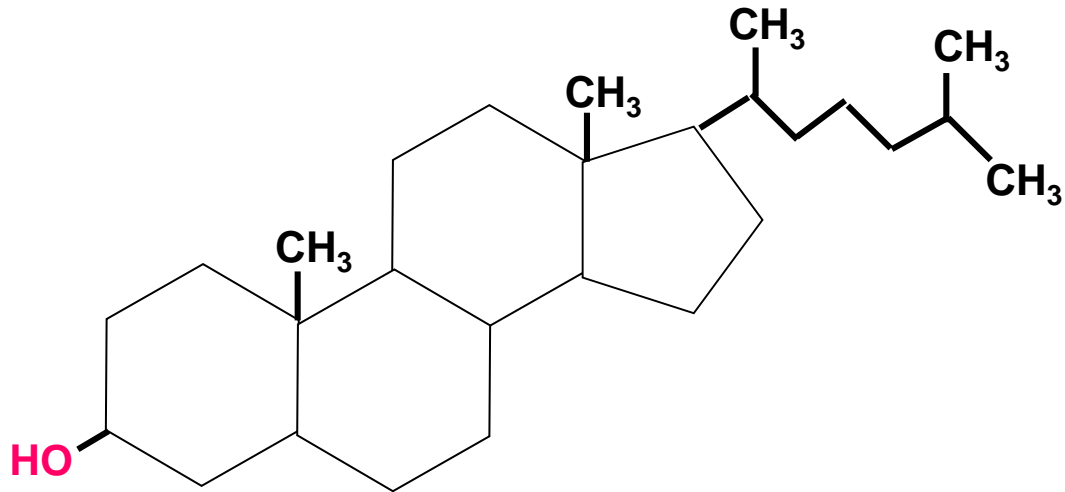
- **Lipoproteiny** – směs triacylglycerolů, cholesterolu, esterů cholesterolu a bílkovin tvořící s fosfolipidy většinu biologických membrán. Transport tuků a látek rozpustných v tucích krevním řečištěm.
- Označení podle hustoty pod $0,98 \text{ kg}\cdot\text{m}^{-3}$ - VLDL, LDL, MDL, HDL, až nad $1,14 \text{ kg}\cdot\text{m}^{-3}$ jako VHDL.

Doprovodné látky lipidů

steroidy

cholesterol

Použitá literatura

- Reakce mastných kyselin a lipidů – Doc. Ing. P. Stratil
Ph.D. 2011
- Organická chemie – Červinka, Dědek, Ferles
- Chemie potravin – J. Velíšek
- Chemie potravin – J. Davídek
- Veterinární chemie – S.Zima